

**TADBIRKORLIK FAOLIYATI VA XUSUSIY SEKTORNING IQTISODIY
RIVOJLANISHDAGI ROLI****Olimova Guli Bobomurod qizi***Toshkent kimyo texnologiya institute**Yangiyer filiali Iqtisodiyot yo'nalishi**2-bosqich talabasi*

Annotasiya: Maqola O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati va xususiy sektorning iqtisodiy rivojlanishdagi strategik rolini tahlil qiladi. Xususiy sektor yalpi ichki mahsulotning (YIM) 78% ini ta'minlab, 1,8 million yangi ish o'rni yaratgan va eksport ulushini 45% ga yetkazgan. Davlat tomonidan amalga oshirilgan islohotlar, soliq imtiyozlari, qonunchilikni soddalashtirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish kichik va o'rta korxonalar (KOK) faoliyatini qo'llab-quvvatladi. Markaziy bankning "CERT-CBU" kiberxavfsizlik markazi va raqamli bank xizmatlari tadbirkorlar uchun moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirdi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarga kirishdagi cheklovlar, byurokratik to'siqlar, kiberxavfsizlik xavflari va malakali kadrlar yetishmovchiligi rivojlanishni cheklamoqda. Maqola kelajak istiqbollari muhokama qilib, "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" doirasida sanoat zonalarini kengaytirish, soliq yukini kamaytirish va raqamli iqtisodiyot ulushini oshirish kabi chora-tadbirlarni tavsiya etadi. Xalqaro tajriba (Janubiy Koreya, Singapur, Turkiya) asosida raqamli transformatsiya va eksportni rag'batlantirish bo'yicha takliflar beriladi.

Ka'lit so'zlar: tadbirkorlik, xususiy sektor, iqtisodiy rivojlanish, kichik va o'rta biznes (KOB), soliq imtiyozlari, raqamlashtirish, kiberxavfsizlik, davlat-xususiy sheriklik.

Kirish

Tadbirkorlik faoliyati va xususiy sektor zamonaviy iqtisodiyotning rivojlanishida asosiy harakatlantiruvchi omil sifatida global miqyosda tan olinadi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotga ega mamlakatlarda xususiy sektor iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va global bozorlarga integratsiyalashuvda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda kichik va o'rta biznesni (KOB) qo'llab-quvvatlash uchun keng ko'lamli islohotlar amalga oshirdi, jumladan, soliq imtiyozlari, qonunchilikni soddalashtirish va moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirish. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2017–2025-yillarda KOB sub'yektlari soni 2,5 barobarga o'sib, 500 mingdan ortiq faol korxonaga yetdi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi

Markaziy banki (cbu.uz) tomonidan taqdim etilgan moliyaviy xizmatlar va kiberxavfsizlik choralari xususiy sektorning raqamli transformatsiyasini qo'llab-quvvatladi. Ushbu maqola O'zbekistonda xususiy sektorning iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini tahlil qilish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari baholash, kiberxavfsizlik va raqamlashtirishdagi muammolarni aniqlash va kelajak istiqbollari muhokama qilishni maqsad qiladi. Tadqiqot quyidagi savollarga javob berishga qaratilgan: xususiy sektor qaysi sohalarda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirmoqda, qanday to'siqlar mavjud va 2030-yilgacha qanday imkoniyatlar ochilmoqda?

Metodologiya

Tadqiqot sifat va miqdoriy usullarni birlashtirgan holda o'tkazildi. Ma'lumotlar quyidagi manbalardan yig'ildi:

- *Rasmiy statistika*: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2020–2025-yillar hisobotlari), Iqtisodiyot va moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (cbu.uz), Toshkent, Samarqand va Farg'ona viloyatlari statistika boshqarmalari.
- *Qonunchilik hujjatlari*: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" (2022–2026), Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Tadbirkorlik kodeksi loyihasi va Markaziy bankning normativ hujjatlari.
- *Markaziy bank ma'lumotlari*: cbu.uz saytidan moliyaviy xizmatlar, kiberxavfsizlik tashabbuslari ("CERT-CBU" markazi), raqamli bank xizmatlari va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ochiq ma'lumotlar.
- *Ilmiy tadqiqotlar*: O'zbekiston va xalqaro olimlarning kichik biznes, xususiy sektor, raqamlashtirish va iqtisodiy rivojlanish bo'yicha maqola va monografiyalari, shu jumladan, ResearchGate'dagi nashrlar.
- *Amaliy tahlil*: Toshkent shahrida 40 ta startap, Andijon viloyatida 60 ta kichik korxona va Namangan viloyatida 25 ta eksportyor korxona faoliyatining empirik tahlili.
- *Xalqaro tajriba*: Janubiy Koreya, Singapur, Turkiya va Germaniya kabi davlatlarda xususiy sektor rivojlanishining muvaffaqiyatli modellari solishtirildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda quyidagi usullar qo'llanildi:

- *SWOT tahlili*: Xususiy sektorning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash.
- *Statistik tahlil*: YIM, bandlik, eksport, investitsiyalar va raqamli xizmatlar ko'rsatkichlarini solishtirish.
- *Sifatli tahlil*: Tadbirkorlar bilan intervyular, soha mutaxassislarining fikrlari va cbu.uz'dagi kiberxavfsizlik hisobotlari.

- *Qiyosiy tahlil:* O‘zbekiston va xorijiy davlatlarning tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash tajribasini taqqoslash.

Natijalar

1. Xususiy sektorning iqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri

Xususiy sektor O‘zbekiston iqtisodiyotida markaziy o‘rin tutadi. 2024-yil ma’lumotlariga ko‘ra, xususiy sektor yalpi ichki mahsulotning (YIM) 78% ini tashkil qildi, bu 2015-yildagi 60% dan sezilarli o‘shishni ko‘rsatadi. Kichik va o‘rta korxonalar (KOK) va yakka tartibdagi tadbirkorlar 1,8 million yangi ish o‘rni yaratdi, bu mehnatga layoqatli aholining 56% ini band qildi.

- **Eksportdagi ulush:** Xususiy sektorning eksportdagi ulushi 2020-yilda 25% bo‘lsa, 2024-yilda 45% ga yetdi. Asosiy eksport mahsulotlari orasida meva-sabzavot (22%), to‘qimachilik (18%) va qurilish materiallari (12%) yetakchilik qiladi. Farg‘ona viloyatidagi kichik korxonalar 2024-yilda 600 million AQSH dollari miqdorida meva-sabzavot eksport qildi.
- **Investitsiyalar:** 2015–2024-yillarda xususiy sektorga 30 milliard AQSH dollari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar jalb qilindi, bunda Xitoy (38%), Turkiya (18%) va Rossiya (15%) yetakchi investorlar bo‘ldi. Investitsiyalarning 45% i qurilish, 30% i qishloq xo‘jaligi va 20% i sanoat sohasiga yo‘naltirildi.
- **Sanoat ishlab chiqarishi:** Xususiy sektor sanoat ishlab chiqarishining 68% ini ta’minlaydi, ayniqsa, engil sanoat, oziq-ovqat sanoati va qayta tiklanuvchi energiya sohasida faol.

2. Bandlik va ijtimoiy barqarorlik

Xususiy sektor bandlikni ta’minlashda asosiy omil sifatida xizmat qilmoqda. 2024-yilda KOKlar tomonidan 700 ming fuqaro o‘zini o‘zi band qilish orqali qonuniy daromad topdi, bu kambag‘allik darajasini 9,8% ga kamaytirishga yordam berdi.

- **Demografik guruhlar:** Kichik biznes loyihalari orqali 300 ming ayol va 200 ming yosh (18–30 yosh) iqtisodiy faoliyatga jalb qilindi. Samarqand viloyatida “Ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash” dasturi doirasida 18 ming ayol o‘z biznesini yo‘lga qo‘ydi.
- **Mahalliy iqtisodiyot:** Mahalla darajasida kichik biznes loyihalari (trikotaj, nonvoyxona, tikuvchilik) orqali 120 ming oilaning daromadi oshdi, bu ijtimoiy barqarorlikni mustahkamladi.

3. Innovatsiyalar va raqamlashtirish

Xususiy sektor zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda faol ishtirok etmoqda. Markaziy bankning “CERT-CBU” kiberxavfsizlik markazi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda 600 ta kichik korxona raqamli xizmatlarni joriy etishda kiberxavfsizlik choralaridan foydalangan, bu ularning operatsion xavfsizligini 30% ga oshirdi.

- *Elektron tijorat*: Xususiy sektorning elektron tijorat orqali savdo aylanmasi 2024-yilda 3 milliard AQSH dollariga yetdi. “Uzum Market” va “Asaxiy” platformalari orqali 12 ming kichik korxona xalqaro bozorga chiqdi.
- *Startaplar va texnoparklar*: Toshkentdagi IT Park va Namangandagi “Yosh tadbirkorlar texnoparki” 800 ta startapni qo‘llab-quvvatladi, ulardan 100 tasi xalqaro venchur fondlardan 70 million AQSH dollari investitsiya jalb qildi.
- *Sanoat 4.0*: Kichik korxonalar IoT (Internet of Things), AI va avtomatlashtirish texnologiyalarini qo‘llash orqali ishlab chiqarish samaradorligini 18% ga oshirdi. Masalan, Andijon viloyatidagi to‘qimachilik korxonalarida AI asosidagi sifat nazorati tizimlari xarajatlarni 20% ga kamaytirdi.

4. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash

O‘zbekiston hukumati xususiy sektor rivojini rag‘batlantirish uchun keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirdi:

- *Soliq imtiyozlari*: 2023-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘i 12% dan 10% ga, foyda solig‘i 15% dan 12% ga kamaytirildi. Kichik biznes uchun yagona soliq stavkasi 3% gacha pasaytirildi, eksportyor korxonalar esa 7 yil muddatga foyda solig‘idan ozod qilindi.
- *Qonunchilik soddalashtirish*: 200 turdagi ruxsatnoma va litsenziya bekor qilindi, biznes ro‘yxatdan o‘tkazish jarayoni 10 daqiqaga qisqartirildi. Tadbirkorlik kodeksi 2025-yil oxirida qabul qilinishi kutilmoqda.
- *Moliyaviy yordam*: Markaziy bank ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash uchun 15 trillion so‘m imtiyozli kredit ajratildi, shundan 60% i qishloq xo‘jaligi, 25% i xizmat ko‘rsatish va 15% i sanoatga yo‘naltirildi. “ASIA ALLIANCE BANK” kabi tijorat banklari “Yashil iqtisodiyot” loyihalari uchun 60 oygacha muddatga kreditlar taqdim etdi.
- *Davlat-xususiy sheriklik (DXSH)*: 70 ta DXSH loyihasi amalga oshirildi, ulardan 30 tasi infratuzilma (yo‘l qurilishi, suv ta‘minoti), 20 tasi ta‘lim va 15 tasi sog‘liqni saqlash sohasiga tegishli.
- *Kiberxavfsizlik*: Markaziy bankning “CERT-CBU” markazi tomonidan 2024-yilda 1000 ta kichik korxona kiberxavfsizlik bo‘yicha o‘qitildi, bu raqamli xizmatlardan foydalanishda xavfsizlikni oshirdi.

5. Xalqaro tajriba bilan taqqoslash

O‘zbekistonning xususiy sektor rivojlanishi Janubiy Koreya, Singapur va Turkiya tajribasi bilan solishtirildi. Janubiy Koreyada KOKlar YIMning 50% ini ta‘minlaydi, lekin davlatning innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash dasturlari global raqobatbardoshlikni ta‘minlaydi. O‘zbekistonda innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash hali rivojlanmoqda, ammo IT Park kabi tashabbuslar bu yo‘nalishda muhim qadamdir. Singapur tajribasi shuni ko‘rsatadiki, raqamli infratuzilma va kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish kichik biznesning eksport salohiyatini oshiradi, bu O‘zbekiston uchun

muhim saboqdir. Turkiya tajribasi esa soliq imtiyozlari va eksportni qo‘llab-quvvatlash orqali KOKlarning global bozordagi ulushini oshirishda muvaffaqiyatga erishdi.

Muhokama

Xususiy sektorning iqtisodiy rivojlanishdagi afzalliklari

Xususiy sektor O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida YIM o‘sishi, bandlikni ta’minlash va innovatsiyalarni joriy etishda muhim rol o‘ynaydi. Qishloq hududlarida kichik biznes loyihalari kambag‘allikni kamaytirish va aholining turmush sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Raqamlashtirish va elektron tijoratning rivojlanishi xususiy sektorning global bozorlarda raqobatbardoshligini oshirdi. Masalan, “Asaxiy” platformasi orqali kichik korxonalar 25 dan ortiq mamlakatga mahsulot eksport qilmoqda. Markaziy bankning raqamli xizmatlari, jumladan, onlayn kredit arizalari va kiberxavfsizlik choralari, tadbirkorlar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishni yengillashtirdi.

Muammolar va cheklovlar

Xususiy sektorning muvaffaqiyatlariga qaramay, bir qator muammolar mavjud:

- *Moliyaviy resurslarga kirish:* Kichik korxonalar kredit olishda yuqori foiz stavkalari (yillik 16–20%) va qattiq talablarga duch kelmoqda. 2024-yilda KOKlarning faqat 30% i bank kreditlaridan foydalana oldi.
- *Byurokratik to‘siqlar:* Soliq hisobotlarini taqdim etishdagi murakkablik va mahalliy hokimiyatlarning ortiqcha nazorati tadbirkorlar faoliyatini cheklamoqda, garchi islohotlar bu muammoni kamaytirgan bo‘lsa.
- *Kiberxavfsizlik xavflari:* Elektron tijorat va raqamli xizmatlarning rivojlanishi kiberxujumlar sonini oshirdi. 2024-yilda 700 ta kichik korxona kiberhujumlardan zarar ko‘rdi, bu ularning moliyaviy yo‘qotishlariga olib keldi.
- *Malakali kadrlar yetishmovchiligi:* Innovatsion loyihalar uchun IT mutaxassislari va muhandislarning kamligi rivojlanishni cheklamoqda. Toshkentdagi IT Parkda faqat 40% loyihalar malakali kadrlar bilan ta’minlangan.
- *Global tahdidlar:* Xalqaro bozorlarda raqobatning kuchayishi, xom ashyo narxlarining o‘zgarishi va valyuta kurslari o‘zgaruvchanligi eksportyor korxonalar uchun qiyinchiliklar tug‘dirmoqda.

Kelajak istiqbollari

“Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” (2022–2026) doirasida xususiy sektor rivojini jadallashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar rejalashtirilgan:

- 2026-yilga qadar 400 ta yangi sanoat zonasi va 150 ta biznes-inkubator tashkil etish.
- Soliq yukini YIMning 22% gacha kamaytirish va soliq hisobotlarini 100% raqamlashtirish.

- Kichik biznes uchun 25 trillion so‘m imtiyozli kredit ajratish, foiz stavkalarini 8% gacha pasaytirish.
- Raqamli iqtisodiyot ulushini YIMning 12% iga yetkazish, elektron tijorat savdo aylanmasini 6 milliard AQSH dollariga oshirish.
- 70 ta xalqaro universitetlar bilan hamkorlikda IT va muhandislik sohasida 15 ming mutaxassis tayyorlash.
- Markaziy bankning “CERT-CBU” markazi orqali 2026-yilga qadar 5000 kichik korxonani kiberxavfsizlik bo‘yicha o‘qitish.

Xalqaro tajriba asosida faktoring (moliyaviy xizmat turi), venchur kapitalini joriy etish va kiberxavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash tavsiya etiladi. Singapur va Janubiy Koreya tajribasi O‘zbekiston uchun raqamli transformatsiya va eksportni rag‘batlantirishda muhim yo‘l ko‘rsatuvchi bo‘la oladi.

Xulosa

Tadbirkorlik faoliyati va xususiy sektor O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo‘lib, ular yalpi ichki mahsulot (YIM) o‘shishi, bandlikni ta‘minlash, innovatsiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini kengaytirish orqali iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka katta hissa qo‘shmoqda. 2024-yilga kelib xususiy sektor YIMning 78% ini ta‘minlab, 1,8 million yangi ish o‘rni yaratdi va eksport ulushini 45% ga yetkazdi. Davlat tomonidan amalga oshirilgan islohotlar, soliq imtiyozlari, qonunchilikni soddalashtirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish xususiy sektorning o‘shishini jadallashtirdi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining “CERT-CBU” kiberxavfsizlik markazi va raqamli bank xizmatlari tadbirkorlar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishni yengillashtirdi, bu esa kichik va o‘rta korxonalar (KOK) faoliyatining xavfsizligi va samaradorligini oshirdi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarga kirishdagi cheklovlar, byurokratik to‘siqlar, kiberxavfsizlik xavflari, malakali kadrlar yetishmovchiligi va global iqtisodiy tahdidlar rivojlanishni cheklamoqda.

Kelajakda xususiy sektorning iqtisodiy rivojlanishdagi rolini yanada mustahkamlash uchun bir qator strategik choralar ko‘rish zarur. Birinchidan, moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirish uchun imtiyozli kreditlar hajmini oshirish va foiz stavkalarini 8% gacha pasaytirish, shuningdek, faktoring va venchur kapitali kabi zamonaviy moliyaviy vositalarni joriy etish muhimdir. Ikkinchidan, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va kiberxavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash orqali elektron tijorat va raqamli xizmatlarning barqaror rivojlanishi ta‘minlanishi kerak. Markaziy bank ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda kiberxavfsizlik bo‘yicha o‘qitilgan korxonalar soni 1000 taga yetgan bo‘lsa, bu ko‘rsatkichni 2026-yilga qadar 5000 taga yetkazish rejalashtirilgan, bu raqamli iqtisodiyotning xavfsizligini oshiradi. Uchinchidan, malakali kadrlar yetishmovchiligini bartaraf etish uchun xalqaro universitetlar bilan hamkorlikni kengaytirish va IT hamda muhandislik sohasida 15

ming mutaxassis tayyorlash zarur. To‘rtinchidan, xalqaro tajribadan foydalanib, Janubiy Koreya va Singapur kabi davlatlarning innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va eksportni rag‘batlantirish modellari O‘zbekiston sharoitlariga moslashtirilishi lozim. “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” doirasida belgilangan maqsadlar, jumladan, sanoat zonalarini kengaytirish, soliq yukini YIMning 22% iga kamaytirish va raqamli iqtisodiyot ulushini 12% ga yetkazish xususiy sektorning uzoq muddatli rivojlanishiga zamin yaratadi. Ushbu strategik choralar amalga oshirilganda, xususiy sektor nafaqat ichki iqtisodiyotni mustahkamlab, balki global bozorlarda O‘zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, xususiy sektorning barqaror rivojlanishi O‘zbekistonning 2030-yilgacha iqtisodiy jihatdan mustaqil va raqobatbardosh davlatga aylanish strategiyasining muhim tarkibiy qismi bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063>
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2020–2025). *Iqtisodiy ko‘rsatkichlar hisoboti*. <https://stat.uz>
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *Tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va kiberxavfsizlik hisoboti*. <https://cbu.uz>
4. Mambetjanov, Q., & Sarmanov, A. (2024). *O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishining iqtisodiy tahlili*. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil jurnali, 12(3), 45–60.
5. Sattorova, S. B., & Shakirova, F. B. (2025). *Kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
6. Kim, J., & Lee, S. (2023). *South Korea’s SME Development Model: Lessons for Emerging Economies*. Seoul: Korea Economic Review.
7. Singapore Economic Development Board. (2024). *SME Support Programs and Digital Transformation*. <https://www.edb.gov.sg>
8. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2018). *Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik holati*. <https://mineconomy.uz>